

system pomocy humanitarnej z pewnością nie jest doskonały, ale może być jednym z najlepszych sposobów na zrównoważenie napięć związanych z luźną koordynacją organizacji pozarządowych przy jednoczesnym uwzględnieniu złożoności udzielania pomocy.

1.4. Kryzys ekonomiczny 2008 r. w Stanach Zjednoczonych Ameryki

W 2008 r. tysiące mieszkańców miast w całych Stanach Zjednoczonych zostało zmuszonych do opuszczenia swoich domów. Nie uciekali oni przed zagrożeniami naturalnymi, takimi jak powódzie czy trzęsienia ziemi. Opuszczali swoje domy, ponieważ nie byli w stanie spłacać kredytów hipotecznych. Pogarszająca się sytuacja gospodarcza w Stanach Zjednoczonych sprawiła, że rynek nieruchomości załamał się, a wiele osób straciło pracę (Rotolo i in., 2014).

Należy podkreślić, że utrata obciążonego hipoteką domu nie jest procesem natychmiastowym i może trwać miesiącami, a nawet latami, co dodatkowo zwiększa jej wieloaspektowy, negatywny wpływ na eksmitowanych. W wyniku kryzysu finansowego z 2008 r. ogólny wskaźnik przejęć nieruchomości w Stanach Zjednoczonych zaczął gwałtownie rosnąć, osiągając poziom 50 na 1000 właścicieli domów w Kalifornii i 56 na 1000 właścicieli domów w Arizonie. Bardzo wysokie wskaźniki przejęć odnotowano też w stanach: Nevada, Floryda, Ohio, Michigan i Indiana (Mayer i in., 2008).

Najtrudniejsza sytuacja dotyczyła populacji czarnoskórych imigrantów i nieurodzonych w Stanach Zjednoczonych Latynosów oraz osób bezrobotnych (Kochhar i in., 2009). Jak pisze Goodman (2009), w wyniku eksmisji wielu byłych właścicieli domów zmuszonych zostało do spania w swoich samochodach, w schroniskach dla bezdomnych lub w najlepszym wypadku u przyjaciół i krewnych. Większość osób bezdomnych z powodu przejścia nieruchomości, których właściciele przestali spłacać raty kredytu hipotecznego, stanowili najemcy o niskich dochodach. Musieli oni szukać nowego mieszkania z krótkim wyprzedzeniem i z niewielkimi oszczędnościami. Wywłaszczeni właściciele domów trafiali do schronisk dla osób bezdomnych lub zamieszkiwali we własnych samochodach. Zjawisko to było tak częste, że niektóre miasta zniosły przepisy zabraniające biwakowania w samochodach. Badanie przeprowadzone przez Kingsleya i in. (2009) wykazało, że 10% mieszkańców schronisk dla bezdomnych zostało eksmitowanych z miejsca zamieszkania, a niektórzy z nich byli najemcami nieruchomości, których właściciele przestali spłacać kredyty hipoteczne.

W raporcie *The impacts of foreclosures on families and communities* Kingsley i in. (2009) piszą o największych wskaźnikach wykluczenia z rynku w 2008 r. w kilku obszarach dotyczących rodzin i społeczności. W kontekście rodzin były to: (1) wysiedlenia i niestabilność mieszkaniowa, (2) brak bezpieczeństwa finansowego i trudności ekonomiczne, (3) stres osobisty i rodzinny, zaburzone relacje i zły stan zdrowia. Natomiast w odniesieniu do społeczności wymieniają: (1) spadek wartości majątku i pogorszenie jego stanu; (2) przestępczość, zaburzenia społeczne i rotacja ludności; (3) naciski fiskalne władz lokalnych i pogorszenie usług społecznych. McCormack (2012) zwraca uwagę również na aspekt psychologiczny kryzysu w USA, ponieważ wraz z utratą domu ludzie tracili kontrolę nad własnym życiem. Jak pisze autorka, to, co często było dla nich źródłem dumy, stało się źródłem cierpienia i stresu.

Eksmisje zwiększyły zapotrzebowanie na wolontariuszy, którzy pomogliby ludziom radzić sobie z dodatkowymi szkodami. Potrzebne były osoby do pomocy także zwierzętom w już przepełnionych schroniskach, dzieciom wykazującym problemy związane ze stresem w szkole i pracownikom, którzy stracili pracę. Konsekwencją trudnej sytuacji była rosnąca mobilizacja niosących pomoc wolontariuszy, o czym piszą np. Rotolo i in. (2014). Autorzy, badając związek między kryzysem mieszkaniowym w Stanach Zjednoczonych a wolontariatem, piszą, że kryzys zainspirował znaczną rzeszę wolontariuszy do pomocy. Miasta, w których zwiększała się liczba przejęć nieruchomości, wykazały wzrost wskaźników wolontariatu. Badacze zaobserwowali, że wolontariat wśród właścicieli domów zwiększył się w odpowiedzi na przejęcia, ale wskaźnik wśród najemców pozostał bez zmian. Mieszkańcy społeczności dotkniętych kryzysem gospodarczym zareagowali w sposób prospołeczny. Jak wskazują Rotolo i in. (2014), reakcja ta widoczna była szczególnie wśród mieszkańców społeczności najbardziej dotkniętych kryzysem lub najbardziej identyfikujących się z jego ofiarami. Natomiast Taniguchi (2013) pisze o reakcji organizacji non profit i organizacji społecznych na kryzys mieszkaniowy w Stanach Zjednoczonych jako o często szybszej i skuteczniejszej niż reakcja władz publicznych.

Powołując się na wcześniejsze badania (Hartigan, 2010; Hesloot i Ruitenberg, 2004), Rotolo i in. (2014) opisują wysiłki organizacji i wolontariuszy mające na celu pomoc ofiarom kryzysu w USA. Wymieniają m.in. pracujących pro bono prawników doradzających mieszkańcom, organizację No One Leaves posiadającą mandat do wywierania nacisku na banki, innych pożyczkodawców i władze miasta, by traktowały ofiary przejęć bardziej sprawiedliwie, czy grupy aktywistów organizacji City Life / Vida Urbana, zapewniającej wsparcie mieszkańcom. Jej wolontariusze blokowali dostęp do domów, by zapobiec eksmisjom. Z kolei różne kluby blokowe i stowarzyszenia wolontariuszy kosiły trawę i wykonywały inne prace konserwacyjne, tak aby przejęte nieruchomości nie niszczały (Immergluck, 2008; Musick i Wilson, 2008). Wiele osób zagrożonych eksmisją stało się również

aktywistami i pomagało innym załagodzić cierpienia będące skutkiem kryzysu mieszkaniowego (Ruiz, 2011).

1.5. Wojna domowa w Syrii (2011–)

Kryzys zbrojny w Syrii, określanej od 12 czerwca 2012 r. mianem wojny domowej*, trwa nieprzerwanie od 15 marca 2011 r., kiedy to równolegle w różnych syryjskich miastach rozpoczęły się protesty przeciwko rządowi Baszszara al-Asada, prezydenta kraju. Masowe protesty w Syrii stanowiły niejako pokłosie arabskiej wiosny – protestów i konfliktów zbrojnych w krajach arabskich, takich jak Tunezja, Egipt i Algieria, a szerzej, bardzo trudnej sytuacji społecznej w Syrii, którą wcześniej zarządzał ojciec obecnego prezydenta, Hafiz al-Asad. Wieloletni stan wojny przyciągał i przyciąga różnorodnych stronników (państwa i organizacje międzynarodowe, organizacje społeczne). Dogłębne przedstawienie tego zagadnienia wymaga odrębnych studiów badawczych i stanowi przedmiot wielu rozpraw (m.in. Hua Tan i Perudin, 2019; Nawaz i in., 2021; Phillips, 2022).

Z perspektywy przyjętego w pracy celu badawczego należy podkreślić fakt trwającego od ponad dekady kryzysu humanitarnego wewnątrz ogarniętego wojną kraju i dramatycznej sytuacji wynikającej z masowych (prób) migracji Syryjczyków poza jego granice. Wojna w Syrii zniszczyła znaczną część infrastruktury tego kraju, doprowadziła do postępującego załamania gospodarki, znacząco obniżyła PKB, ale przede wszystkim okaleczyła fizycznie i psychicznie jego mieszkańców, którzy stali się osobami w długotrwałym kryzysie bezdomności, pozbawionymi dostępu do podstawowych zasobów, a także edukacji i pracy. W wyniku wojny domowej w Syrii zginęło ponad 350 tys. osób („Syria...”, 2021), co sprawiło, że żyjący stali się sierotami, wdowami/wdowcami, seniorami pozbawionymi opieki.

Studia nad aktywnością wolontariuszy stanowiącą odpowiedź na kryzys wywołany wojną można podzielić na dwa obszary: badania dotyczące wsparcia wewnątrz kraju (m.in. Alhousseiny i Atar, 2021; Jain, 2018) oraz badania nad wsparciem udzielanym syryjskim uchodźcom wojennym w innych krajach (m.in. Ahmed i in., 2023; Eggerman i in., 2023; Panter-Brick i in., 2024). Należy podkreślić, że ze względu na katastrofę humanitarną w Syrii badania (dostępne głównie w języku angielskim) były wykonywane w innych niż syryjskie ośrodkach badawczych.

Studia dotyczące wsparcia wewnątrz kraju zwracają uwagę na zawiedzione nadzieje pokładane w tradycyjnych organizacjach społecznych (lokalnych, religijnych) oraz wspieranych przez rząd syryjski, które nie spełniły swoich funkcji, szczególnie na obszarach poza bezpośrednim wpływem tych organizacji (Alhousseiny i Atar,

* Po raz pierwszy w odniesieniu do wojny w Syrii określenia „wojna domowa” użył Herve Ladsous, szef misji pokojowych ONZ („Syria in civil...”, 2012). Wcześniej pojęcie to było używane w przekazie medialnym oraz przez Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża.

2021). W wyniku zaistniałej sytuacji w działania wolontariackie zaangażowały się społeczności syryjskich miejscowości ogarniętych wojną. Autorzy zwracają uwagę na czynnik kulturowy sprzyjający samoorganizacji w czasie wojny: Syryjczycy tworzą wielkie, wielopokoleniowe rodziny, utrzymują więzi sąsiedzkie, co sprawia, że biorą odpowiedzialność również za dalekich krewnych i bliskich. Jednym z licznych przykładów oddolnej, wolontariackiej organizacji społecznej jest działalność White Helmets skupiona na doraźnej pomocy ofiarom wojny (Jain, 2018). Wolontariusze rekrutowali się z mieszkańców okupowanych miast; w 2016 r. organizacja została nominowana do Pokojowej Nagrody Nobla. Obecnie jej członkowie są traktowani w Syrii jako terroryści działający przeciw panującemu rządowi. Wielu z nich wraz z rodzinami uzyskało azyl w innych krajach (Choudhury i in., 2020; Cosentino, 2020).

Studia dotyczące wsparcia udzielanego uchodźcom z Syrii w innych krajach wskazują głównie na aspekt samopomocy i samoorganizacji, a także „interwencje” wolontariuszy (Panter-Brick i in., 2024) pobudzające samoorganizację uchodźców. Badacze podkreślają m.in. znaczenie oddania sprawczości w ręce osób uchodźczych w obozach, w których one zamieszkują (np. akcje remontowe, akcje wspólnego czytania), oraz wsparcie mające na celu stymulowanie aktywności społecznej i solidarności osób poszkodowanych przez wojnę (Eggerman i in., 2023). Badania jakościowe przeprowadzone w Slemani City Kurdistan Region (Iraq) przez Ahmeda i in. (2023) wskazują z kolei na wzmacnianie więzi społecznych i reprodukcję kapitału społecznego w miejscu pobytu uchodźców oraz działania mające na celu poprawę ich warunków bytowych.

Według danych agencji ONZ ds. uchodźców kryzys syryjski pozostaje największym kryzysem przesiedleńczym na świecie, z ponad 12 mln Syryjczyków przymusowo przesiedlonych w regionie (UNHCR, b.d. b). W odniesieniu do populacji Syrii liczącej obecnie niespełna 23 mln osób oznacza to, że więcej niż połowa jej mieszkańców na przestrzeni ok. 13 lat – czasu wojny – opuściła jej granice. Los setek tysięcy osób pozostaje nieznanym, działalność wolontariuszy jest z jednej strony celowana w ogniska kryzysu, a z drugiej rozproszona, szczególnie na obszarze Syrii, ale także poza jej granicami. W związku z tym, że sytuacja w kraju jest właściwie permanentnym stanem zagrożenia dla jego mieszkańców, należy spodziewać się eskalacji działań wolontariackich oraz ewolucji ich form i zakresu, w odniesieniu zarówno do ofiar wojny w kraju, jak i do uchodźców przebywających poza jego granicami.

1.6. Europejski kryzys uchodźczy 2015 r.

W 2015 r. Europa stanęła w obliczu napływu dużej liczby uchodźców. Sytuacja ta została powszechnie określona jako „europejski kryzys uchodźczy 2015 roku” (Greussing i Boomgaarden, 2017) czy „arabski kryzys uchodźczy” (Hajjaji, 2018). Wspomniana wyżej wojna w Syrii miała tutaj ważne znaczenie. Jak pisze Simsa

(2017), między 5 września a połową grudnia 2015 r. 600 tys. tzw. uchodźców tranzytowych przeszło przez Austrię, kraj liczący 8,6 mln mieszkańców. W zależności od decyzji rządów krajów sąsiadujących ludzie przybywali często spontanicznie i w dużych grupach.

Potrzeby humanitarne imigrantów przekroczyły możliwości władz publicznych, dlatego powstała luka w zaspokajaniu ich potrzeb wypełniało społeczeństwo obywatelskie, głównie przez aktywność spontanicznego wolontariatu. Duża liczba uchodźców, którzy przybyli w bardzo krótkim czasie, stanowiła ogromne wyzwanie dla Europy pod względem logistyki, dystrybucji ludzi czy rozpatrywania wniosków o azyl. Tak zwany europejski kryzys uchodźczy z 2015 r. był wyzwaniem dla państw narodowych i rządów Unii Europejskiej oraz dla jej ram normatywno-regulacyjnych (Meyer i Simsa, 2018). Pries (2019) pisze, że mniejsza aktywność władz państwowych na rzecz uchodźców wynikała nie tylko z niewydolności organów publicznych, ale także z niechęci różnych państw do zagwarantowania ochrony uchodźcom zgodnie ze standardami prawnymi i moralnymi. Niektóre rządy krajów europejskich postanowiły nawet szerzyć strach przed uchodźcami (Mikołajczak, 2024; Soszyński, 2021).

W związku z ogromną falą uchodźców znacznie wzrosła liczba wolontariuszy. Wielu menedżerów organizacji pozarządowych musiało radzić sobie z dużą liczbą wolontariuszy, którzy dołączali do organizacji impulsywnie, reagując na informacje i prośby o pomoc w mediach społecznościowych. Wdrażano nowe procedury zarządzania wolontariuszami usprawniające działanie organizacji (Simsa i in., 2019).

Pries (2019, s. 2) zauważa, że

społeczeństwo obywatelskie zastąpiło „zorganizowany brak odpowiedzialności” prawie wszystkich państw członkowskich UE. W decydującym okresie drugiej połowy 2015 r. i w 2016 r. to głównie wolontariusze i organizacje społeczeństwa obywatelskiego angażowały się w przyjmowanie, witanie i opiekę nad nowo przybyłymi.

Oprócz tradycyjnych grup opieki, ratownictwa i pomocy, takich jak Czerwony Krzyż lub wspólnoty kościelne, Pries (2019) podkreśla rolę istniejących organizacji pozarządowych, nowych sieci i stowarzyszeń, a także spontanicznego wolontariatu – jednostek, które zorganizowały większą część oferowanej pomocy i ochrony przybywającym uchodźcom. Do pewnego stopnia zaangażowanie obywatelskie i sieci organizacyjne działające na rzecz ich ochrony wypełniły lukę pozostawioną przez władze państwowe, które nie były w stanie lub nie chciały zagwarantować ochrony uchodźcom zgodnie ze standardami prawnymi i moralnymi.

Niemniej po pierwszym okresie zachwyty nad skalą aktywizmu można było zaobserwować rozczarowanie i zmęczenie, pojawiły się też tendencje do profesjonalizacji pomocy wolontariuszy, lepszego organizowania, łączenia i/lub nawet

rządowych. W toku weryfikacji zebranych danych odrzucono odpowiedzi siedmiu organizacji, zatem analizowane były odpowiedzi udzielone przez 73 organizacje pozarządowe, które przy zbiorowości 340 NGO stanowią ok. 23,5% populacji ujętej w bazie.

Badanie zostało wykonane (od 1 sierpnia do 27 października 2022 r.) w dwóch etapach. W pierwszej kolejności przeprowadzono badanie pilotażowe (od 1 sierpnia do 30 września 2022 r.), w wyniku którego otrzymano wypełnione ankiety od 29 organizacji pozarządowych. Wyniki pilotażu były przedstawiane i konsultowane podczas cyklicznych konferencji naukowych (pt. *Aktywność NGO w obliczu wojny w Ukrainie*) z udziałem NGO, organizowanych przez Zespół Naukowy ds. Badań nad Organizacjami Non-Profit i Przedsiębiorczością Społeczną działający w Uniwersytecie Ekonomicznym w Poznaniu. Konferencje dotyczyły roli organizacji pozarządowych w pomocy udzielanej uchodźcom wojennym z Ukrainy.

Następnie przeprowadzono badanie właściwe: od 10 do 27 października 2022 r. Zaproszenie do wypełniania ankiet wysyłano trzykrotnie do wszystkich organizacji w populacji generalnej. Dodatkowo członkowie zespołu dzwonili do organizacji (które udostępniły numer telefonu) z prośbą o wypełnienie kwestionariusza ankiety. Do upowszechniania badania wykorzystano także komunikator Messenger. W konsekwencji w ramach pilotażu uzyskano 29 odpowiedzi, a następnie w badaniu właściwym 51 kolejnych odpowiedzi.

3.4. Narzędzie badawcze – kwestionariusz ankiety

Narzędzie badawcze w postaci kwestionariusza ankiety zawierało pytania właściwe (zamknięte i otwarte) oraz metryczkę. Ankieta była sformułowana po polsku. Właściwa część ankiety obejmowała 23 pytania, w tym 5 pytań otwartych i 18 pytań zamkniętych. Dotyczyły one zaangażowania organizacji i wolontariuszy, kompetencji, szkoleń i wsparcia dla wolontariuszy, źródeł informacji o potrzebach i podejmowanych działaniach, obszarów koordynacji działań i liczby wspartych uchodźców, źródeł finansowania działań organizacji pozarządowych, wsparcia publicznego oraz współpracy z podmiotami zewnętrznymi. Metryczka zawierała pytania dotyczące następujących kwestii: rok powstania organizacji, miejsce działalności, liczba pracowników, liczba wolontariuszy, obszary działalności, doświadczenie we wsparciu uchodźców, lokalizacja siedziby organizacji.

3.5. Metody analizy

Poza kwerendą literatury w poszczególnych częściach pracy stosowano także różne narzędzia i techniki statystyczne w zależności od przyjętych celów kolejnych rozdziałów. Oprócz analizy opisowej do oceny związków między badanymi

zmiennymi zastosowano analizę korelacji rang Spearmana oraz test niezależności chi-kwadrat. W celu przeprowadzenia analiz statystycznych w poszczególnych rozdziałach książki autorzy zmodyfikowali skale w stosunku do tych, które zawarte były w kwestionariuszu ankiety.

Na podstawie wartości współczynnika korelacji rang Spearmana wskazano, czy między zmiennymi istnieje dodatnia czy ujemna zależność i o jakiej sile (Xiao i in., 2016). Ponadto istotność statystyczna związku między zmiennymi została zweryfikowana na poziomie istotności $p = 5\%$ * uważanym za standardowy poziom przy weryfikacji (Alsaqr, 2021; Dahiru, 2008).

Ogólnie rzecz biorąc, współczynnik korelacji rang Spearmana może być stosowany, jeśli założenia dotyczące współczynnika korelacji Pearsona nie są spełnione, to znaczy jeżeli nie można założyć związku liniowego: jeśli żadna ze zmiennych nie ma rozkładu normalnego lub jeśli co najmniej jedna zmienna jest mierzona w skali porządkowej (Hauke, 2011; Sedgwick, 2014).

Współczynnik korelacji rang Spearmana mierzy siłę i kierunek związku między dwiema zmiennymi, spośród których przynajmniej jedna wyrażona jest na poziomie porządkowym, a druga może być również na poziomie porządkowym lub wyższym (Xiao i in., 2016).

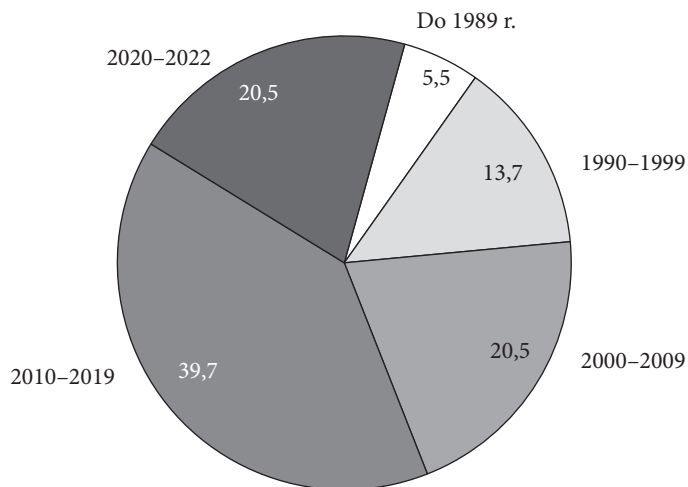
3.6. Ograniczenia badania

Ograniczeniem badania jest niewielka liczba organizacji pomagających uchodźcom z Ukrainy zarejestrowanych w bazie NGO.pl, co wynika z bardzo wczesnego momentu realizacji badania (październik 2022 r.). Utrudnieniem jest również osiągnięta zwrotność. Wnioski z badania zawarte w książce dotyczą badanej zbiorowości, a możliwość uogólnienia wyników badania do wszystkich organizacji niosących pomoc podczas wojny w Ukrainie jest ograniczona.

3.7. Charakterystyka badanej populacji

Wśród badanej zbiorowości organizacji największy odsetek organizacji pozarządowych powstał w latach 2010–2019 (39,7%), a najmniejszy przed 1989 r. (5,5%). W latach 1990–1999 utworzono 13,7% badanych organizacji, a co piąta organizacja powstała między 2000 a 2009 r. Ten sam odsetek NGO rozpoczął swoją aktywność w latach 2020–2022 (20,5%) (rysunek 3.1).

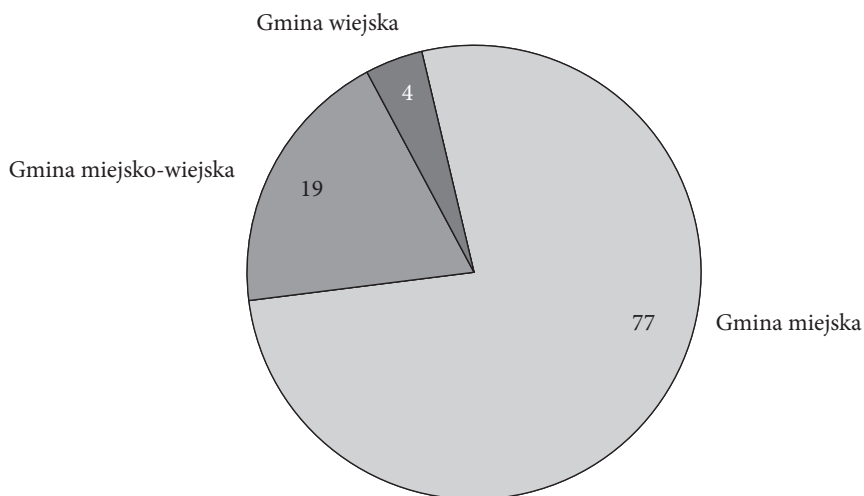
* Zmienna p oznacza prawdopodobieństwo i mierzy prawdopodobieństwo, że zaobserwowana różnica między grupami wynika z przypadku. Wartość p bliska 0 oznacza, że jest mało prawdopodobne, aby zaobserwowana różnica była spowodowana przypadkiem, podczas gdy wartość p bliska 1 wskazuje na brak różnicy między grupami innej niż zasadniczo przypadek (Nahm, 2017).

Rysunek 3.1. Struktura organizacji pozarządowych według roku powstania (w %)

Źródło: na podstawie danych uzyskanych w badaniu ankietowym.

Ponad dwie trzecie organizacji pozarządowych (77%), które wzięły udział w badaniu, większość swojej działalności prowadzi w gminach miejskich. Prawie co piąta organizacja prowadzi ją w gminach miejsko-wiejskich (19%), a zaledwie 4% badanych organizacji pozarządowych działa głównie na obszarach wiejskich (rysunek 3.2).

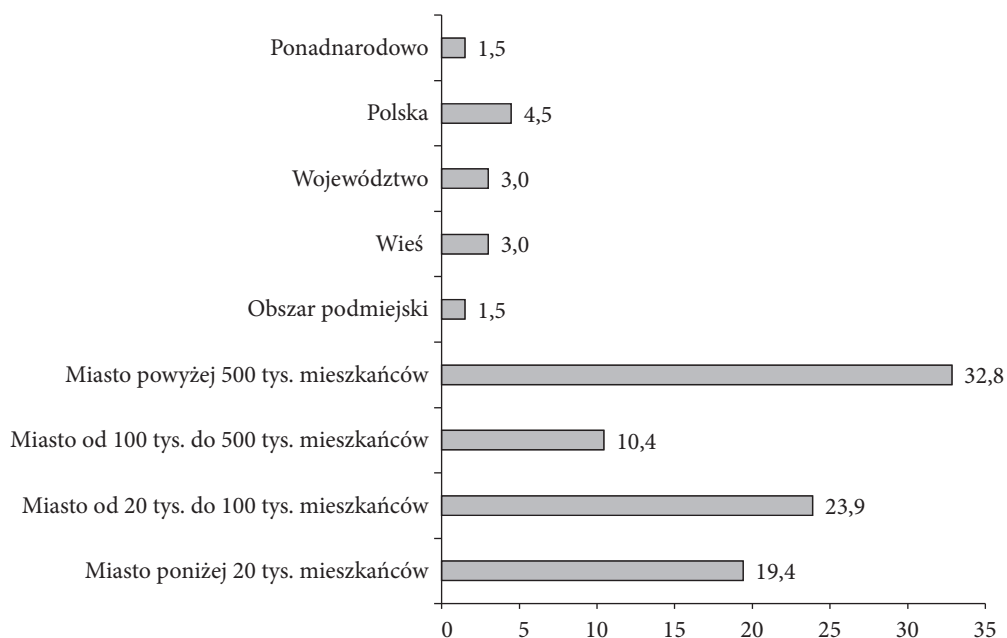

Rysunek 3.2. Struktura organizacji pozarządowych według lokalizacji prowadzenia większości działalności (w %)

Źródło: na podstawie danych uzyskanych w badaniu ankietowym.

Przyglądając się szczegółowo zasięgowi działalności badanych organizacji, należy stwierdzić, że większość z nich pracuje lokalnie. Zasięg działania ponad jednej trzeciej z nich obejmuje miasta powyżej 500 tys. mieszkańców (32,8%). Prawie co czwarta organizacja działa w obrębie miasta od 20 tys. do 100 tys. mieszkańców (23,9%), a prawie co piąta (19,4%) funkcjonuje w mieście poniżej 20 tys. mieszkańców.

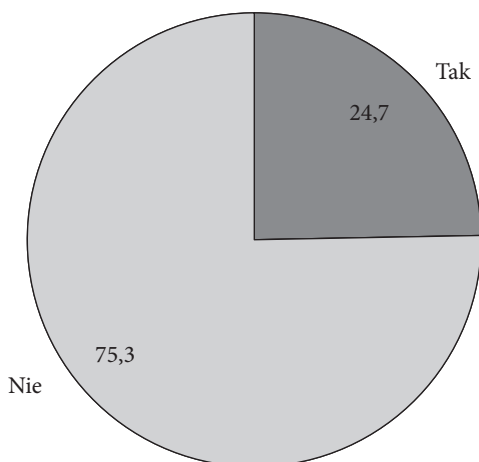
Co dziesiąta organizacja pozarządowa działa w mieście od 100 tys. do 500 tys. mieszkańców (10,4%), 4,5% NGO – w zasięgu całego kraju, a 3% w zasięgu województwa. Wieś stanowi obszar działań również dla zaledwie 3% badanych organizacji pozarządowych. Zaledwie 1,5% organizacji działa ponadnarodowo lub w obszarze podmiejskim (rysunek 3.3).

Rysunek 3.3. Struktura organizacji pozarządowych według zasięgu działalności (w %)

Źródło: na podstawie danych uzyskanych w badaniu ankietowym.

Dwie trzecie badanych organizacji pozarządowych nie miało doświadczenia w pomocy uchodźcom przed 24 lutego 2022 r., tj. przed datą, którą przyjmuje się za początek wojny w Ukrainie (75,3%), a co czwarta organizacja pozarządowa, która wzięła udział w badaniu, mogła wykazać się takim doświadczeniem (rysunek 3.4).

Rysunek 3.4. Struktura organizacji pozarządowych według posiadanego doświadczenia w pomocy uchodźcom przed 24 lutego 2022 r. (w %)

Źródło: na podstawie danych uzyskanych w badaniu ankietowym.

Warto zauważyć, że największy odsetek badanych organizacji pozarządowych działa w branży edukacji (42,5%), 35,6% w obszarze integracji społecznej, a niewiele mniej (32,9%) w obszarze pomocy społecznej. Nieco ponad co czwarta organizacja realizuje swoją misję w zakresie historii i kultury (26%), a co piąta świadczy pomoc prawną (19,2%).

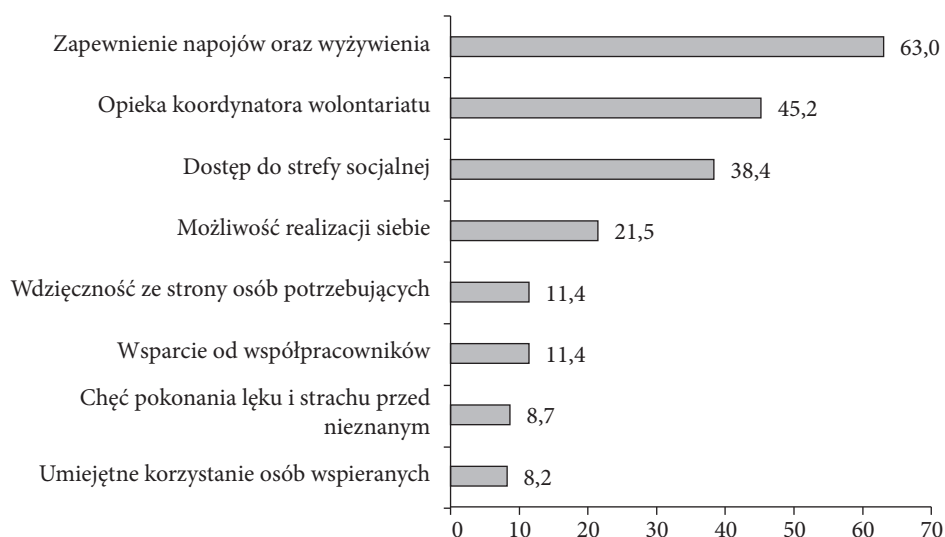
Wsparciem dzieci i młodzieży zajmuje się 17,8% badanych organizacji, przy czym 13,7% NGO wsparciem osób z niepełnosprawnościami. Niewiele mniejszy odsetek organizacji działa w obszarze aktywizacji zawodowej (12,3%). W zakresie zdrowia swoje usługi świadczy 6,8% NGO, przy czym 5,5% NGO – w zakresie zdrowia psychicznego. Wsparciem seniorów lub ekologią zajmuje się zaledwie 2,7% ankietowanych organizacji (rysunek 3.5).

Analizując badane organizacje ze względu na liczbę zaangażowanych wolontariuszy, należy zauważyć, że największy odsetek NGO (34,7%) posiadał od 1 do 9 wolontariuszy. Co trzecia organizacja współpracowała z wolontariuszami w liczbie od 10 do 19 (30,6%). Z kolei najrzadziej badane organizacje skupiały od 50 do 99 wolontariuszy (2,8%).

5,6% badanych NGO współpracowało z 30–39 lub 40–49 wolontariuszami. Ten sam odsetek NGO nie miał ich w ogóle. Prawie co dziesiąta badana organizacja pozarządowa deklarowała współpracę z wolontariuszami w liczbie od 20 do 29 (8,3%). 100 i więcej wolontariuszy wykazało 6,9% organizacji pozarządowych (rysunek 3.6).

cji. Pobudzały i podtrzymywały zarówno wewnętrzną, jak i zewnętrzną motywację. W wewnętrznym motywowaniu wolontariuszy wykorzystywały przede wszystkim motywy mające na celu zaspokojenie potrzeb fizjologicznych i bezpieczeństwo, zapewniały napoje oraz wyżywienie dla wolontariuszy (63%), opiekę koordynatora (45,2%) oraz dostęp do strefy socjalnej (38%). Organizacje pozarządowe odwoływały się również do potrzeby samorealizacji, poczucia satysfakcji z pełnionej służby, integracji i przynależności. Świadczy o tym wykorzystanie motywatorów ukierunkowanych na: samorealizację (21,5%), chęć pokonania lęku i strachu przed nieznanym (8,7%), okazywanie wdzięczności ze strony osób potrzebujących (11,4%), umiejętne korzystanie osób wspieranych (8,2%) i wsparcie współpracowników (11,4%) (rysunek 7.1).

Przeprowadzone badanie wskazuje na wieloaspektowy splot czynników psychologicznych, emocjonalnych, społecznych i fizjologicznych, które stanowią o wewnętrznej motywacji wolontariuszy do działania na rzecz organizacji pozarządowych wspierających uchodźców wojennych z Ukrainy. Najczęściej wymieniało potrzebę i konieczność podejmowania działań pomocowych, co świadczy o wysokim poziomie empatii i odczuciu naturalnej potrzeby niesienia pomocy. Pomaganie ma pozytywny wpływ na poczucie własnej wartości i umożliwia samorealizację. Wywołuje także radość i satysfakcję wśród wolontariuszy, nawet mimo rosnących rzeszy potrzebujących, zmęczenia, ogromnego zaangażowania i poświęcenia z ich strony.

Rysunek 7.1. Motywytorzy zorientowane na wewnętrzną motywację wolontariuszy stosowane w organizacjach pozarządowych udzielających pomocy humanitarnej uchodźcom wojennym z Ukrainy (w %)

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych z badania ankietowego.

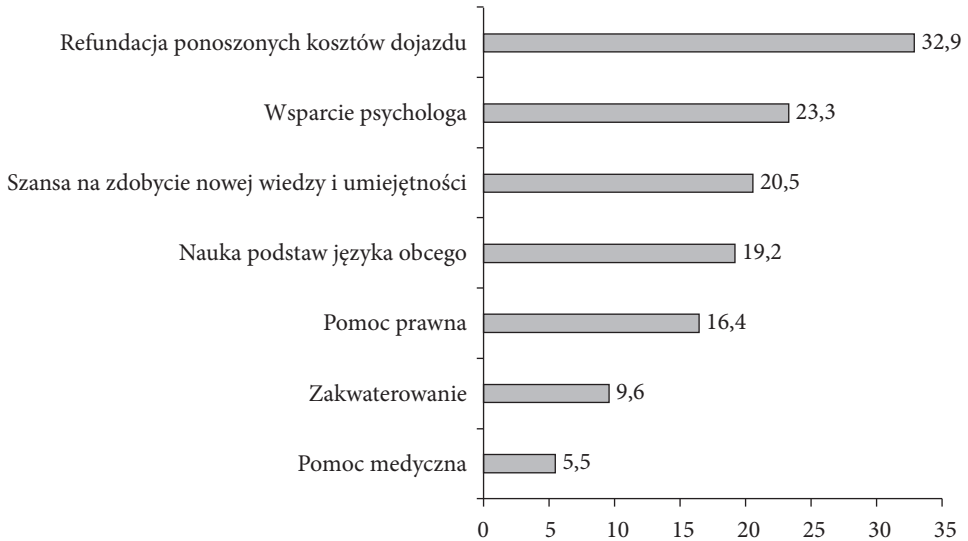
Należy stwierdzić, że przyczyny świadczenia pomocy i formy udzielanego wsparcia wyraźnie zależały w tym przypadku od kontekstu i sytuacji związanej z konfliktem militarnym w Ukrainie. W otwartych wypowiedziach respondentów pojawiały się głównie wskazania na wystąpienie silnej motywacji altruistycznej, empatycznej i normatywnej, które samoczynnie napędzały działania wolontariackie bez konieczności motywowania ze strony organizacji. Niektóre wypowiedzi respondentów wprost negowały występowanie motywacji o charakterze egocentrycznym. Swobodnie wymieniane przez respondentów przyczyny zaangażowania w pomoc humanitarną na rzecz uchodźców wojennych z Ukrainy wskazują przede wszystkim na dominację dwóch rodzajów wewnętrznej motywacji: empatycznej i normatywnej. Pierwsza wynikała ze współodczuwania i tego, że człowiek nie może znieść widoku osób cierpiących, druga – z dążenia do zachowania zgodnego z normami moralnymi i społecznymi.

Badane organizacje deklarowały, że wolontariat w tym wypadku wynikał z współodczuwania cierpienia, jakie dotknęło uchodźców wojennych, a także z poczucia moralnego obowiązku. Czynniki empatyczne i normatywno-moralne wpływały na wewnętrzną motywację wolontariuszy. Wolontariusze realizują zatem świadczenia bez dodatkowych bonusów. Jednocześnie odpowiedzi najczęściej wybierane dotyczą zaspokojenia potrzeb fizjologicznych, przynależności i integracji oraz samorealizacji. Szczególnie zaspokojenie potrzeb fizjologicznych – nie tylko osób wspieranych, ale i wspierających – okazało się istotnym czynnikiem motywującym, zwłaszcza w pierwszej fazie kryzysu uchodźczego, w której obciążenie wolontariuszy było największe. Należy zatem stwierdzić, że w grupie wewnętrznych motywatorów znajdują się te, które można krótkowzrocznie (w ówczesnym czasie teraźniejszym świadczenia pomocy humanitarnej) traktować jako motywatory o charakterze egocentrycznym, a które przyczyniają się do zmniejszenia przyszłych potrzeb w tym obszarze.

Organizacje pozarządowe udzielające pomocy uchodźcom z Ukrainy motywowały wolontariuszy, wykorzystując tradycyjne formy motywowania zewnętrznego, czyli np. udzielanie niefinansowych gratyfikacji w różnych postaciach, wśród których najbardziej powszechna była refundacja ponoszonych kosztów dojazdu (32,9%). Organizacje oferowały wolontariuszom dodatkowo wsparcie psychologiczne (23,3%), pomoc prawną (16,4%), medyczną (5,5%) oraz zakwaterowanie (9,6%). Motywowanie skierowane do wolontariuszy nastawionych na poprawę swoich szans na rynku pracy dawało możliwość zdobycia nowej wiedzy i umiejętności (20,5%) oraz nauki podstaw języka obcego (19,2%) (rysunek 7.2).

W swobodnych wypowiedziach dotyczących potrzeby zastosowania innych motywatorów zewnętrznych stwierdzano, że nie jest konieczne podejmowanie dodatkowych działań. Interpretacja takich odpowiedzi łącznie z odpowiedziami udzielanymi w zakresie motywatorów wewnętrznych nasuwa wniosek o przeważającej

roli motywacji wewnętrznej, która samoistnie zachęcała (wręcz pchała) wolontariuszy do wykonywania świadczeń dla organizacji pozarządowych uczestniczących w działaniach na rzecz uchodźców wojennych z Ukrainy i nie musiała być uzupełniana przez wdrażanie systemu motywacyjnego. Było to z jednej strony związane z doraźnym charakterem pomocy dla uchodźców, z drugiej – z bliskością i powszechnością miejsc jej świadczenia (np. dworce, przystanki, przejścia graniczne, szkoły). Można uznać to za zjawisko charakterystyczne w sytuacji udzielania pomocy humanitarnej w obliczu konfliktu zbrojnego, klęski żywiołowej lub katastrofy naturalnej. Masowe zagrożenie życia i zdrowia, a także cierpienie społeczne natychmiastowo wywołują reakcję wolontariuszy i chęć niesienia bezinteresownej pomocy.

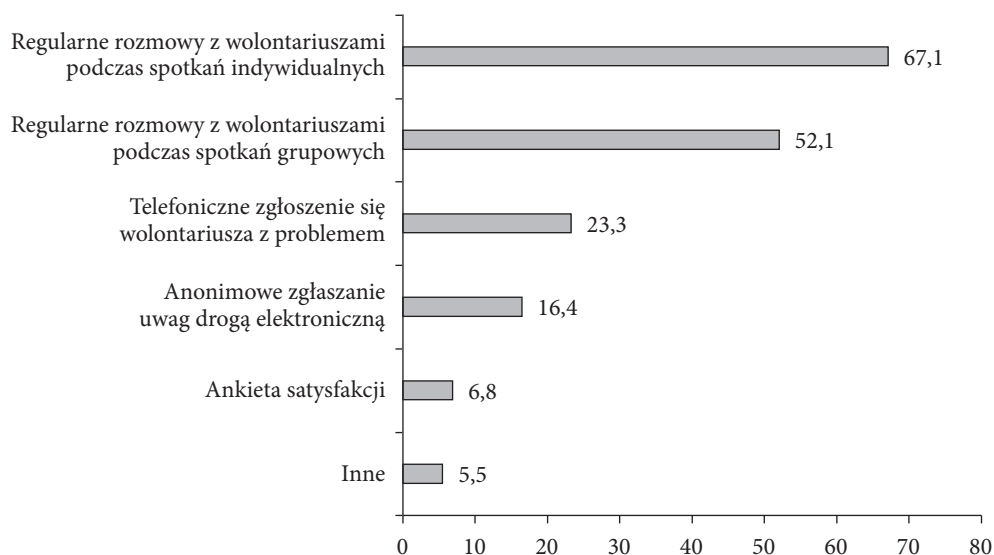
Rysunek 7.2. Motywatory zorientowane na zewnętrzną motywację wolontariuszy stosowane w organizacjach pozarządowych udzielających pomocy humanitarnej uchodźcom wojennym z Ukrainy (w %)

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych z badania ankietowego.

Badane organizacje wskazały, iż zapewniły również inne niż wymienione warunki wykonywania świadczeń wolontariackich, zależnie od zgłaszanych potrzeb. Wśród nich można wymienić: zapewnienie sprzętu sportowego oraz zaplecza treningowego, udzielanie wsparcia finansowego i rzeczowego, zapewnienie ubezpieczenia oraz informacji w mediach społecznościowych dotyczącej udzielonej pomocy czy elementarne wspieranie wolontariuszy dobrym słowem.

7.5. Diagnozowanie potrzeb wolontariuszy

Badane organizacje pozarządowe w różnym stopniu wykorzystywały dostępne formy diagnozowania potrzeb wolontariuszy. Najczęściej wskazywały na Regularne rozmowy z wolontariuszami podczas spotkań indywidualnych (67,1%) i spotkań grupowych (52,1%). Część z nich polegała na osobistych telefonicznych zgłoszeniach wolontariuszy z problemem (23,3%) lub anonimowym zgłaszaniu uwag drogą elektroniczną (16,4%). Najmniej NGO przeprowadziło ankietę satysfakcji wolontariuszy (6,8%), co w kontekście kryzysu uchodźczego jest dość zrozumiałe i wynikało z natłoku zadań i deficytu czasu. Wśród innych form (5,5%) wskazano m.in. bezpośrednie rozmowy z opiekunem wolontariuszy. Potrzeby wolontariuszy diagnozowano zatem przede wszystkim w sposób bezpośredni przez rozmowy indywidualne, grupowe lub telefoniczne z wolontariuszami, najrzadziej korzystano z ankiety satysfakcji (rysunek 7.3).

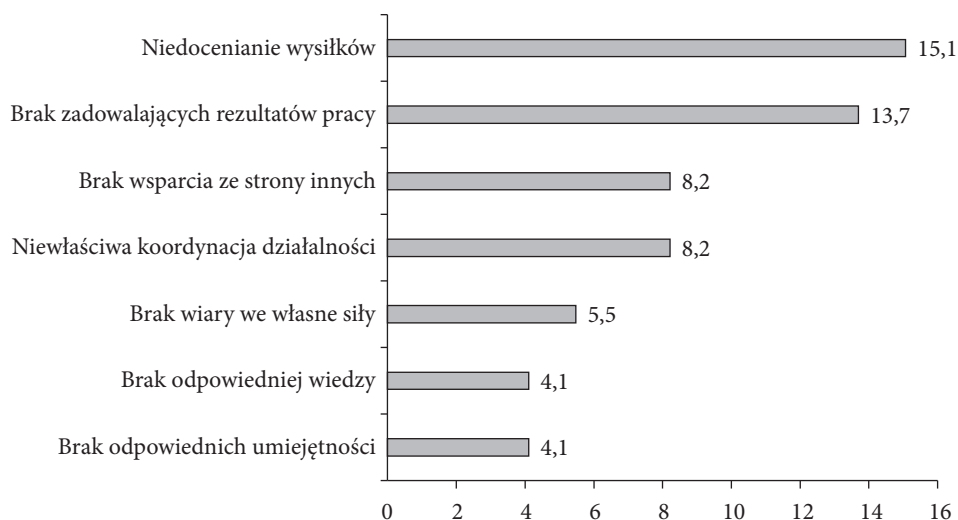

Rysunek 7.3. Sposoby diagnozowania potrzeb wolontariuszy w organizacjach pozarządowych udzielających pomocy humanitarnej uchodźcom wojennym z Ukrainy (w %)

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych z badania ankietowego.

Wymieniano głównie dwie wewnętrzne potrzeby: niedocenianie wysiłków (15,1%) i brak zadowalających rezultatów pracy (13,7%). Zdiagnozowane potrzeby wiążą się z brakiem satysfakcji z pracy wolontariackiej. Należy jednak zauważyć, że wskazania organizacji w tym zakresie były ogólnie bardzo niskie i należy sądzić,

że niesienie pomocy humanitarnej w większości było postrzegane jako bardzo satysfakcjonujące, niemniej jednak wyczerpujące potencjał wolontariacki. Kolejne odpowiedzi o jeszcze niższej częstotliwości dotyczyły kwestii integracji i przynależności, zgłaszano: brak wsparcia ze strony innych (8,2%) i niewłaściwą koordynację działań (8,2%). W najmniejszym stopniu brak zaangażowania wynikał z braku wiary we własne siły (5,5%), braku odpowiedniej wiedzy (4,1%) czy odpowiednich umiejętności (4,1%). Rozkład odpowiedzi wskazuje na bardzo wysokie wewnętrzne zmotywowanie, poczucie sprawczości, siły i wysokie morale wolontariuszy zaangażowanych w pomoc udzielaną uchodźcom z Ukrainy. Ogromne zaangażowanie wolontariuszy motywowane było zatem przede wszystkim wiarą w pomoc i dobro (rysunek 7.4).

Rysunek 7.4. Diagnoza wewnętrznych potrzeb wolontariuszy w organizacjach pozarządowych udzielających pomocy humanitarnej uchodźcom wojennym z Ukrainy (w %)

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych z badania ankietowego.

O ile pomoc uchodźcom przynosiła wolontariuszom satysfakcję i zadowolenie, zaspokajając w ten sposób ich wewnętrzne potrzeby, o tyle zewnętrzne potrzeby pozostawały niezaspokojone. W dużym zakresie dotyczyło to takich kwestii jak brak wolnego czasu (72,6%), natłok obowiązków (65,8%) i brak środków finansowych (54,8%). Należy zauważyć, że dwie pierwsze przyczyny wynikają przede wszystkim z wyczerpywania się potencjału wolontariackiego niezbędnego w świadczeniu usług na rzecz uchodźców wojennych. Pozostałe potrzeby związane z brakiem